ספרי במדבר — מסעי

וידבר ה' אל משה לאמר, דבר אל בני ישראל, כי אתם עוברים את הירדן. למה נאמרה פרשה זו? לפי שהוא אומר "אז יבדיל משה" דברים ד, אין לי אלא שהפריש משה בעבר הירדן. מנין שצוה משה את יהושע להפריש להם ערי מקלט? - תלמוד לומר "והקריתם לכם ערים", אחר ירושה וישיבה הכתוב מדבר. אתה אומר אחר ירושה וישיבה הכתוב מדבר, או אינו מדבר אלא בכניסתן לארץ? - תלמוד לומר דברים יט "כי יכרית ה' אלהיך אל הגוים האלה", אחר ירושה וישיבה הכתוב מדבר: כי אתם עוברים את הירדן ארצה כנען. מכאן היה ר' יונתן אומר: אין הירדן מארץ כנען! רבי שמעון בן יוחי אומר: במדבר לו "אשר על ירדן יריחו": מה יריחו מארץ כנען - אף הירדן מארץ כנען: והקריתם. אין הקריה אלא הזמנת. ערים. שומע אני אף כרכים? - תלמוד לומר "ערי". אי ערי, שומע אני אפילו ספרים? תלמוד לומר "ערים". הא כיצד? - מגיד שלא היה שם אלא שווקים ובית המחיה: ונס שמה הרוצח. שומע אני כל הרוצח במשמע? - ת"ל "רוצח מכה נפש בשגגה". אי "מכה נפש", שומע אני אף מכה אביו ואמו במשמע? - ת"ל "רוצח הוא". מכה נפש לא אמרתי, אלא "רוצח מכה נפש". יצא המכה אביו ואמו, שאינו גולה:

והיו לכם הערים למקלט מגואל – למה נאמר? לפי שהוא אומר ורצח גואל הדם את הרוצח אין לו דם, שומע אני בינו לבין עצמו יהרגנו? ת"ל ולא ימות הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט: והערים אשר תתנו שש ערי מקלט תהיינה – עם הראשונות. אתה אומר עם הראשונים, או אינו אלא חוץ מן הראשונות? כשהוא אומר את שלש הערים תתנו מעבר לירדן, ואת שלש הערים תתנו בארץ כנען, אלו הם: (דברים ד) בצר במדבר בארץ המישור לראובני ואת ראמות בגלעד לגדי ואת גולן בבשן למנשי. וכנגדן ג' בארץ כנען, שנאמר (יהושע כ) ויקדישו את קדש בגליל בהר, ואת שכם בהר אפרים, ואת קרית הארבע היא חברון בארץ כנען. נמצינו למדים ששוו שני שבטים ומחצה שבעבר הירדן לתשעת השבטים ומחצה שבארץ כנען. לפי דרכינו למדנו שרוב שופכי דמים – בארץ גלעד: ערי מקלט תהיינה לכם – אין לי אלא שקולטות בארץ. בחו"ל מנין? ת"ל תהיינה. אין לי אלא לבני ישראל. לגרים מנין? ת"ל ולגר ותושב בתוכם. או אינו אלא, כשם שהגר הוא גולה על ידי ישראל כך ישראל גולה על ידו של גר? אמרת אם שהרגו ישראל – פטור, ק"ו שלא יגלה, אלא א"כ הרג ישראל – הרוג. אם הרוג ישראל – נהרג: תהיינה שש הערים האלה למקלט – למה הוא אומר? לפי שהוא אומר ואת שלש הערים תתנו מעבר לירדן, שומע אני: הראשונה שמפרישים – תהיה קולטת? ת"ל תהיינה שש הערים האלה למקלט. מגיד הכתוב שלא קלטה אחת מהם – עד שהופרשו כולם: ואם בכלי ברזל הכהו וימת רוצח הוא – למה נאמר? לפי שהוא אומר או באבן יד או בכלי עץ, אין לי אלא שהרגו באלו שיהיה חייב. בברזל מנין? ת"ל ואם בכלי ברזל הכהו וימת רוצח הוא. עד שלא יאמר יש לי בדין: אם כשהרגו באבן או בעץ חייב, ק"ו בברזל! אלא א"כ ענשת מן הדין, לכך נאמר אם בכלי ברזל הכהו וימת רוצח הוא מות יומת הרוצח, ללמדך שאין עונשים מן הדין. או מה אבן מלא יד, – אף ברזל מלא יד? גלוי היה לפני הקב"ה שהברזל ממית במשהו, לפיכך לא נאמר בו יד, אלא אפילו מחט ואפי' בצנורא. אין לי אלא שהרגו ישראל בברזל שיהא חייב, השליך עליו עשתות וגולמים מנין? ת"ל רוצח הוא מות יומת הרוצח מ"מ: ואם באבן יד אשר ימות בה הכהו וימות רוצח הוא מות יומת הרוצח – למה נאמר? לפי שהוא אומר שמות יא וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו, שומע אני שאם יכנו בין בדבר שהוא כדי להמיתו ובין בדבר שאינו כדי להמיתו יהא חייב? ת"ל אם באבן יד אשר ימות בה הכהו. מגיד הכתוב שאינו חייב עד שיכנו בדבר שהוא כדי להמיתו! שומע אני אף על מקום שאינו כדי להמיתו? ת"ל (דברים יט) וכי יהיה איש שונא לרעהו, מגיד הכתוב שאינו חייב עד שיכנו בדבר שיש בו להמיתו, ועל מקום שהוא כדי להמיתו. אין לי אלא שהרגו באבן שיהא חייב, גלגל עליו סלעים ועמודים מנין? ת"ל רוצח הוא מות יומת הרוצח מ"מ: ואם בכלי עץ יד אשר ימות בה הכהו וימת רוצח הוא – למה נאמר? לפי שהוא אומר שמות כא וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תחת ידו נקום ינקם, שומע אני בין שיש בו כדי להמיתו ובין שאין בו כדי להמיתו? ת"ל או בכלי עץ יד אשר ימות בה הכהו וימת רוצח הוא! מגיד הכתוב שאינו חייב עד שיכנו בדבר שיש בו כדי להמית! שומע אני אף על מקום שאינו כדי להמית? ת"ל וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו והכהו נפש, מגיד הכתוב שאינו חייב עד שיכנו בדבר שיש בו כדי להמית! אין לי אלא שהרגו בעץ שהוא חייב, השליך עליו קירות וכלונסות מנין? ת"ל רוצח הוא מות יומת הרוצח מכל מקום: גואל הדם הוא ימית את הרוצח – למה נאמר? לפי שהוא אומר באבן יד או בכלי עץ, אין לי אלא שהרגו באלו שהוא חייב. מנין בשאר כל דבר? הרי אתה דן בנין אב מבין שלשתם: לא ראי אבן כראי העץ, ולא ראי העץ כראי אבן, ולא ראי זה וזה כראי כלי ברזל, ולא ראי ברזל כראי שניהם. הצד השוה לשלשתם – שהוא כדי להמית, ואם המית מצוה ביד גואל הדם להמיתו – אף כל שהוא כדי להמית והמית – מצוה ביד גואל הדם להמית ת"ל ביד גואל הדם: ואם בשנאה יהדפנו – למה נאמר? לפי שהוא אומר ואם בכלי ברזל הכהו או באבן יד או בכלי עץ יד, אין לי אלא שהרגו באלו שהוא חייב, דחפו מראש הגג ונפל ומת מנין? ת"ל ואם בשנאה יהדפנו מ"מ. או אפילו דחפו לתוך המים או לתוך האור, או שיסה בו את הכלב או את הנחש, הרי אתה דן בנין אב מבין שלשתם: לא ראי אבן כראי עץ, ולא ראי עץ כראי אבן, ולא ראי זה כראי ברזל, ולא ראי ברזל כראי שלשתם. הצד השוה שבשלשתם – שהוא מחמת הממיתים והמית – ה"ז חייב. יצא את שדחפו לתוך האור או לתוך המים ושיסה בו את הנחש, שדינו מסור לשמים: או השליך עליו בצדיה – שצודה לו, שמתכוון לו. ואם באיבה הכהו – למה נאמר? לפי שהוא אומר ואם בכלי ברזל. ואם באבן יד. ואם בכלי עץ. אין לי אלא שהרגו באלו שהוא חייב, דחפו חנקו בעטו דעכו מנין? ת"ל בידו מ"מ: גואל הדם הוא ימית את הרוצח – למה נאמר? והלא כבר נאמר גואל הדם הוא ימיתנו, ומה ת"ל גואל הדם הוא ימית את הרוצח? שיכול אין לי אלא שיש לו גואל; מי שאין לו גואל מנין? ת"ל גואל הדם מ"מ: ואם בפתע בלא איבה הדפו – להוציא את השוגג: או השליך עליו כל כלי – שלא צודה לו ושלא מתכוון לו: או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות. להביא את הסומא ואת הזורק בלילה. ר' יהודה אומר: בלא ראות – להוציא את הסומא. והוא לא אויב לו – איסי בן עקביא אומר: חומרו קולו, וקולו חומרו: לחייבו מיתה אי אתה יכול, שמא שוגג הרגו. לחייבו גלות אי אתה יכול, שמא מזיד הרגו: והוא לא אויב לו. לפסול את השונאים מלישב בדין. אין לי אלא שונאים. קרובים מנין? – ת"ל בין המכה ובין גואל הדם. אין לי אלא דיינים, שפוסל בהם שונאים וקרובים. עדים מנין? – הרי אתה דן: הואיל ואמרה תורה הרוג על פי דיינים, הרוג ע"פ עדים; מה דיינים – פוסל בהם שונאים וקרובים, אף העדים – יפסול בהם שונאים וקרובים. ועוד ק"ו: ומה דיינים, שאין הדברים נגמרים על פיהם, פוסל בהם שונאים וקרובים; עדים, שהדברים נגמרים על פיהם, אינו דין שיפסול בהם שונאים וקרובים?! אין לי אלא רוצח, שאר חייבי מיתות מנין? ת"ל על המשפטים האלה. אין לי אלא לישראל, לגרים מנין? ת"ל על המשפטים האלה. אין לי אלא דיני נפשות, דיני ממונות מנין? ת"ל על המשפטים האלה. או כשם שדיני נפשות בכ"ג, כך דיני ממונות בכ"ג? ת"ל על המשפטים האלה: אלה בכ"ג, ואין דיני ממונות בכ"ג, הרי הוא אומר עד האלהים יבוא דבר שניהם. ומנין שדיני נפשות בכ"ג? ת"ל ושפטו העדה – הרי הם י'; והצילו העדה – הרי י'; שלשה מנין? הרי אתה דן: הואיל ואמרה תורה הרוג על פי עדים,

הרוג ע"פ מטי דינים; מה עדים שנים אף דיינים שנים, ואין בית דין שקול – מוסיפים עליהם עוד אחד, הרי ג'. דורשי רשומות אמרו ג' עדיות הכתובים בפרשה – ללמדך שדיני נפשות בעשרים ושלשה: והצילו – מכאן אתה דן: הרג נפש אחת, בין בשוגג בין במזיד – הכל מקדימים לערי מקלט. ב"ד שולחים ומביאים אותם משם. מי שנתחייב מיתה – הרגוהו, ושלא נתחייב מיתה – פטרוהו. מי שנתחייב גלות – מחזירים אותו למקומו; שנאמר והשיבו אותו העדה: ר' מאיר אומר: רוצח מקצר ימיו של אדם, וכהן גדול מאריך ימיו של אדם. ר' אומר: רוצח מטמא את הארץ ומסלק את השכינה, וכהן גדול גורם לשכינה שתשרה על האדם בארץ. אין בדין שיהא מי שמטמא את הארץ לפני מי שגורם להשרות את השכינה על אדם בארץ: ואם יצוא יצא – אמר ר' אלעזר בן עזריה: ומה אם מדת פורענות מועטת, הפוסע פסיעה אחת הרי הוא מתחייב בנפשו – ק"ו למדת הטוב שמרובה: ומצא אותו גואל הדם – בכל אדם: כי בעיר מקלטו ישב – מכאן אתה אומר: הרג באותה העיר – גולה משכונה לשכונה, ובן לוי גולה מעיר לעיר: ואחרי מות הכהן הגדול ישוב – ולא לסררותו, דברי ר' יהודה. ר' מאיר אומר: ישוב לסררותו: והיו לכם לחקת משפט – שינהוג הדבר לדורות: בכל מושבותיכם – בארץ ובח"ל: ל מכה נפש לפי עדים ירצח את הרוצח – למה נאמר? לפי שהוא אומר ולא ימות הרוצח... גואל הדם הוא ימיתנו, שומע אני יהרגנו בינו לבין עצמו? ת"ל כל מכה נפש לפי עדים, מגיד שאין הורגים אלא בעדים, דברי ר' יאשיה. ר' יונתן אומר: כל מכה נפש – למה נאמר? לפי שהוא אומר ולא ימות הרוצח, שומע אני יהרגנו בב"ד ושלא בעדים? ת"ל כל מכה נפש לפי עדים, מגיד שאין הורגו אלא בב"ד ובעדים: ועד אחד לא יענה בנפש למות – עונה הוא בו לזכות. ועד אחד – עונה הוא בשבועה. ועד אחד – זה בנה אב: כל מקום שנאמר עד – הרי הוא בכלל שנים, עד שיפרוט לך הכתוב עד אחד: ולא תקחו כופר לנפש רוצח – למה נאמר? לפי שהוא אומר שמות כא אם כופר יושת עליו, או כשם שנותנים פדיון למומתים בידי שמים, כך יהיו נותנים למומתים בידי אדם? ת"ל ולא תקחו כופר. ר' יאשיה אומר: הרי שיצא ליהרג וחבל באחרים – חייב. חבלו בו אחרים – פטורים בגופו, ולא בממונו. או עד שלא נגמר דינו? ת"ל אשר הוא רשע למות: עד שלא נגמר דינו – חייב, משנגמר דינו – פטור. ר' יונתן אומר: הרי שיצא ליהרג, וקדם אחר והרגו – פטור. או עד שלא נגמר דינו? ת"ל אשר הוא רשע למות: עד שלא נגמר דינו – חייב, משנגמר דינו – פטור: ולא תקחו כופר לנוס אל עיר מקלטו – הרי שהרג את הנפש במזיד, שומע אני אם יתן ממון ויגלה? ת"ל לא תקחו כופר לנוס שמה: ולא תחניפו הארץ – הרי אזהרה לחניפים. ד"א ולא תחניפו – אל תגרמו את הארץ שתהא מחנפת לכם: כי הדם הוא יחניף – ר' יאשיה היה אומר לשון נוטריקון: כי הדם יחון אף בארץ: ולארץ לא יכופר – למה נאמר? לפי שהוא אומר דברים כא וערפו שם את העגלה; הרי שנתערפה עגלה, ואחר כך נמצא ההורג, שומע אני יתכפר להם? תלמוד לומר לארץ לא יכופר: ולא תטמא הארץ אשר אתם יושבים בה – מגיד ששפיכות דמים מטמא הארץ ומסלקת את השכינה, ומפני שפיכות דמים חרב בית המקדש: מעשה בשני כהנים שהיו שוין ורצין ועולין בכבש וקדם אחד מהם לחבירו ברחוק ארבע אמות, נטל סכין ותקע לו בלבו. בא ר' צדוק ועמד על מעלות האולם ואמר: שמעוני אחינו בית ישראל, הרי הוא אומר דברים כא כי ימצא חלל באדמה... בואו ונמדוד על מי ראוי להביא את העגלה: על ההיכל או על העזרה? געו כל ישראל בבכייה. ואחר כך בא אביו של תינוק, אמר להם: אחינו, הריני כפרתכם! עדיין בני מפרפר ולא נטמאת הסכין! ללמדך שטומאת סכינים חביבה להם יותר משפיכות דמים. וכן הוא אומר מלכים ב כא וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד כי מלא את ירושלם פה לפה, מכאן אמרו: בעון שפיכות דמים שכינה מסתלקת ומקדש מטמא:

והיו לכם לחקת משפט - שינהוג הדבר לדורות: בכל מושבותיכם - בארץ ובח"ל: כל מכה נפש לפי עדים ירצח את הרוצח - למה נאמר? לפי שהוא אומר ולא ימות הרוצח... גואל הדם הוא ימיתנו, שומע אני יהרגנו בינו לבין עצמו? ת"ל כל מכה נפש לפי עדים, מגיד שאין הורגים אלא בעדים, דברי ר' יאשיה. ר' יונתן אומר: כל מכה נפש - למה נאמר? לפי שהוא אומר ולא ימות הרוצח, שומע אני יהרגנו בב"ד ושלא בעדים? ת"ל כל מכה נפש לפי עדים, מגיד שאין הורגו אלא בב"ד ובעדים: ועד אחד לא יענה בנפש למות - עונה הוא בו לזכות. ועד אחד - עונה הוא בשבועה. ועד אחד - זה בנה אב: כל מקום שנאמר עד - הרי הוא בכלל שנים, עד שיפרוט לך הכתוב עד אחד: ולא תקחו כופר לנפש רוצח - למה נאמר? לפי שהוא אומר שמות כא אם כופר יושת עליו, או כשם שנותנים פדיון למומתים בידי שמים - כך יהיו נותנים למומתים בידי אדם? ת"ל ולא תקחו כופר. ר' יאשיה אומר: הרי שיצא ליהרג וחבל באחרים - חייב. חבלו בו אחרים - פטורים בגופו, ולא בממונו. או עד שלא נגמר דינו? ת"ל אשר הוא רשע למות: עד שלא נגמר דינו - חייב, משנגמר דינו - פטור. ר' יונתן אומר: הרי שיצא ליהרג, וקדם אחר והרגו - פטור. או עד שלא נגמר דינו? ת"ל אשר הוא רשע למות: עד שלא נגמר דינו - חייב, משנגמר דינו - פטור: ולא תקחו כופר לנוס אל עיר מקלטו - הרי שהרג את הנפש במזיד, שומע אני אם יתן ממון ויגלה? ת"ל לא תקחו כופר לנוס שמה: ולא תחניפו הארץ - הרי אזהרה לחניפים. ד"א ולא תחניפו - אל תגרמו את הארץ שתהא מחנפת לכם: כי הדם הוא יחניף - ר' יאשיה היה אומר לשון נוטריקון: כי הדם יחון אף בארץ: ולארץ לא יכופר - למה נאמר? לפי שהוא אומר דברים כא וערפו שם את העגלה; הרי שנתערפה עגלה, ואחר כך נמצא ההורג, שומע אני יתכפר להם? תלמוד לומר לארץ לא יכופר: ולא תטמא הארץ אשר אתם יושבים בה - מגיד ששפיכות דמים מטמא הארץ ומסלקת את השכינה, ומפני שפיכות דמים חרב בית המקדש: מעשה בשני כהנים שהיו שוין ורצין ועולין בכבש וקדם אחד מהם לחבירו ברחוק ארבע אמות, נטל סכין ותקע לו בלבו. בא ר' צדוק ועמד על מעלות האולם ואמר: שמעוני אחינו בית ישראל, הרי הוא אומר דברים כא כי ימצא חלל באדמה... בואו ונמדוד על מי ראוי להביא את העגלה: על ההיכל או על העזרה? געו כל ישראל בבכייה. ואחר כך בא אביו של תינוק, אמר להם: אחינו, הריני כפרתכם! עדיין בני מפרפר ולא נטמאת הסכין! ללמדך שטומאת סכינים חביבה להם יותר משפיכות דמים. וכן הוא אומר (מלכים ב כא) וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד כי מלא את ירושלם פה לפה, מכאן אמרו: בעון שפיכות דמים שכינה מסתלקת ומקדש מטמא: אשר אני שוכן בתוכה - חביבים ישראל, שאף על פי שהם טמאים שכינה ביניהם; שנאמר כי אני שוכן בתוכה, ואומר ולא יטמאו עוד את מחניהם, ולא תטמא הארץ. רבי נתן אומר: חביבים ישראל שבכל מקום שגלו שכינה עמהם: גלו למצרים שכינה עמהם, שנאמר (שמואל א ב) הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים לבית פרעה; גלו לבבל שכינה עמהם, שנאמר (ישעיה מג) למענכם שולחתי בבלה; גלו לעילם שכינה עמהם, שנאמר (ירמיה מט) ושמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים; גלו לאדום שכינה עמהם, שנאמר (ישעיה סג) מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה. וכשהם חוזרים שכינה עמהם, שנאמר (דברים ל) ושב ה' את שבותך ורחמך. והשיב לא נאמר, אלא ושב ה' אלהיך. ואומר (שיר השירים ד) אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי תשורי מראש אמנה מראש שניר וחרמון ממעונות אריות ומהררי נמרים. ר' אומר: משל למה הדבר דומה? למלך שאמר לעבדיו, אם תבקשוני הריני אצל בני. כל זמן שאתה מבקשני הריני אצל בני. וכן הוא אומר (ויקרא טז) השוכן אתם בתוך טומאותם. ואומר (ויקרא טו) בטמאם את משכני אשר בתוכם. ואומר ולא יטמאו את מחניהם אשר אני שוכן בתוכם, ואומר (במדבר לה) ולא תטמאו את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שוכן בתוכה, כי אני ה' שוכן בתוך בני ישראל: סליק להו ספר במדבר סיני ברוך הגבר אשר יבטח באדני: